

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/Issue 10 (Mart/March 2023), s. 367-376.
Geliş Tarihi-Received: 26.02.2023
Kabul Tarihi-Accepted: 02.03.2023
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1256793

İkan'da Adsız Bir Geleneğin Kökeni ve Geleneğe Ad Verme Üzerine Bir Deneme

An Essay on the Origin of an Anonymous Tradition and Naming a Tradition in İkan

Merve YORULMAZ KAHVE*

Öz

Ad verme, insanoğlunun sadece canlı veya cansız varlıkları adlandırmasıyla sınırlı olmayan kültür öğelerini adlandırmayı da içeren bir kavramdır. Kültür öğeleri içerisinde somut olmayan kültürel mirasın en temel uygulamalarından biri olan gelenekler, Türk dünyasında daima nesilden nesile aktarılarak canlılığını korumuştur. Tüm Türk dünyasında en canlı biçimde takip edilebilecek türbe ve ziyaretgâhlarla ilgili geleneklerden biri, Kazakistan coğrafyasında Türkistan'a 25 kilometre uzaklıktaki Eski İkan köyünde adı ve sebebi bilinmeyen bir şekilde Yusuf Ata Türbesi'nde yaşatılmaktadır. Tarihî kaynaklarda Yusuf Ata'nın Hoca Ahmet Yesevi ile aynı dönemde yaşamasının yanı sıra onun öğrencisi ve yeğeni olduğuna dair bilgiler mevcuttur. Çalışmamıza kaynaklık eden Yusuf Ata Türbesi'nde, Yusuf Ata'ya ait olduğu bilinen mezarın yanında onun ailesine ait olduğu söylenen başka mezarlar da vardır. Türbede dikkat çeken husus sandukaların üzerine serilmiş beyaz örtülerin üstünde yer alan koç boynuzlarıdır. Bu çalışmanın amacı, sebebi ve adı bilinmeden günümüze kadar ulaşmış bu geleneğin tarihî sürecini aydınlatmaya çalışmaktır.

Bu çalışmada Türk kültüründe koç ve boynuz kültürüyle ilgili araştırmalardan hareketle Eski İkan köyünde bulunan Yusuf Ata Türbesi'nde yaşatılan sandukaların üzerindeki koç boynuzlarını günümüze ulaştıran geleneğin ortaya çıkış amacı tespit edilmeye çalışılmış, bu geleneğe ad verme üzerine bir deneme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İkan, boynuz, türbe, ad verme, Yusuf Ata.

Abstract

Naming is a concept that includes naming cultural elements that are not limited to naming only living or inanimate beings by human beings. Traditions, which are one of the most basic practices of intangible cultural heritage among cultural elements, have always maintained their vitality by being passed down from generation to generation in the Turkish world. One of the traditions related to shrines and visitations that can be followed most vividly in the entire Turkic world is kept alive at the Yusuf Ata Mausoleum in the village of Eski İkan, 25 kilometers from Turkistan in the geography of Kazakhstan, the name and reason of which are unknown. There is information in historical sources that Yusuf Ata lived in the same period as Hodja Ahmet Yesevi, as well as that he was his student and nephew. In the Yusuf Ata Tomb, which is the source of our study, there are other tombs that are said to belong to his family next to the tomb known to belong to Yusuf Ata. The thing that attracts attention in the tomb is

* Öğr. Gör. Dr., Manisa Celâl Bayar Üniversitesi, Manisa/Türkiye, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, Türkistan/Kazakistan, e-posta: merveyorulmaz@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-6818-5759.

the ram's horns located on top of the white covers laid on the chests. The purpose of this study is to try to elucidate the historical process of this tradition, which has reached to the present day without knowing the reason and name.

In this study, based on the research related to the ram and horn cult in Turkish culture, the purpose of the emergence of the tradition that brought the ram horns on the trunks kept in the Yusuf Ata Tomb in the Old İkan village to the present day was tried to determine, and an experiment was made on naming this tradition.

Keywords: İkan, horn, shrine, naming, Yusuf Ancestor.

Giriş

Dünya üzerinde tüm milletler için ortak bir eğilim olan ad verme, Türk milleti için asla tesadüfe yer verilmeyen bir gelenek olarak yaşatılmaktadır. Tüm Türk dünyasında ad vermenin gerek doğum gerek ölüm ve gerekse bu ve benzeri olaylar esnasında çeşitli ritüeller ve törenler eşliğinde gerçekleştirildiği görülmektedir. Verilmiş her türlü özel adın kaynağı, yapısı ve anlamı üzerine eğilen bir bilim dalı olan adbilimi¹; kendi içerisinde alt başlıklara ayrılarak adların daha derinlemesine incelenmesine, araştırılmasına olanak tanımaktadır. Adbilimin en zengin alt dallarından biri olan yeradbilimi ise her türlü yeradını incelemeyi konu edinir. Yeradbiliminin inceleme başlıklarından biri olan mitadlı yeradları, çalışmamıza konu olan türbe adları gibi inanç sistemi çerçevesinde meydana getirilmiş kurum ve kuruluşların adlarını da incelemektedir. "İslami karaktere bürünmüş de olsalar esasen Türklerin eski inançlarının izlerini taşıyan dağ zirvelerindeki dede, baba adını taşıyan yatır isimleri; yine aynı şekilde Üçler, Beşler, Yediler, Kırklar, Hızır, İlyas vb. inanç unsurlarıyla kurulmuş yeradları bu bölümde değerlendirilmelidir." (Şahin, 2015, s. 18). Tüm Türk dünyası, İslamiyet öncesi ve sonrası inanç izlerini taşıyan ziyaretgâhlar ve bunlara dair halk etimolojisi anlatıları açısından çok zengin bir malzemeye sahiptir. Türkistan coğrafyasının kalbinde yer alan Kazakistan ve yine Kazakistan'ın güneyindeki Yesevi yurdu Yesi, kutsal mekânların onlarcasına ev sahipliği yapmaktadır. Bu çalışmanın konusunu Türkistan eyaletine bağlı bir köy olan Eski İkan'da yer alan Yusuf Ata Türbesi'nde yaşatılan adsız bir gelenek oluşturmaktadır. Yapılan saha çalışması esnasında köy halkından derlenen ve literatür taraması sonucunda elde edilen bilgilerden hareketle bu geleneğin adı ve amacı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın içerisinde sahada çekilen fotoğraflara da yer verilmiştir.

¹ Metin içerisinde adbilime dair tüm terimler bitişik yazılmıştır.

Yusuf Ata Türbesi

Fotoğraf 1. Yusuf Ata Türbesi'nin önden görünümü.

Yusuf Ata Türbesi, Türkistan eyaletine bağlı Eski İkan köyünde bulunan bir ziyaretgâhtır. Türbenin yapılış tarihine dair bilgiler kaynaklarda farklılık göstermekle birlikte Ö. Dastanov'un "Kutsal Topraklar Hakkındaki Gerçekler" adlı eserinde Yusuf Ata Türbesi'nin 16. yüzyılda yapıldığı ve türbenin yıkılmasının ardından 1905 yılında yöre halkının imkânlarıyla yeniden inşa edildiği bilgisi yer almaktadır. Fakat Yusuf Ata'nın kimliğine dair bilgiler de aynı şekilde farklılık göstermektedir. Yusuf Ata'nın Ahmet Yesevi'nin çağdaşı, talebesi ve yeğeni olduğu bu doğrultuda da XI-XII. yüzyıllarda yaşadığı ileri sürülmekle birlikte bu mitadına dair çeşitli efsaneler de mevcuttur (Tajiyev, 2011, s. 270). Yenilenen türbede bugün Yusuf Ata'nın müritlerine ait olduğu söylenen sekiz adet sanduka vardır. Halk arasında bu sandukaların "Sabır Ata, Kurban Ata, Halil Ata (Yusuf Ata'nın oğlu), Jüsip İbrahim Ata, Abducelil Ata, Asan Ata, Abdi Aziz Ata'ya ait olduğu söylenmektedir (Argynbayev, 2022, s. 124). 2021 yılında Yusuf Ata'nın torunu Saidalim Yuldaşev tarafından Yesevi'nin torunlarından ve aynı zamanda öğrencisi olduğu söylenen Yusuf Ata'ya ait 3,5 metre uzunluğunda soyağacının yer aldığı bir belge gün ışığına çıkarılmıştır. Bu belgeyle birlikte Yusuf Ata ismi kesin olarak bir belgede yer almıştır. Onun hakkındaki efsanelerin ortak noktası Yusuf Ata'nın hayattayken evliyalık mertebesine ulaşmış olarak anlatılmasıdır. Zaten İkan halkının kendisini "Âşık Yusuf" olarak anmaları da bunun bir yansımasıdır. Ayrıca, köy halkının düşünceleri türbede bulunan pek çok dinî tasavvufi eserin 20. yüzyılın başında yakıldığı fakat mezarların orijinal biçimlerini korudukları yönündedir.

Fotoğraf 2. Yusuf Ata Türbesi'nin yandan görünümü.

Türklerde Kutsal Mekân Gelenekleri

İnsanın yaradılıştan gelen inanma ihtiyacı çerçevesinde gelişen inançlar adı her ne olursa olsun doğum ve ölüm gibi başlangıç ve bitiş dönemlerinde törenlerle, ritüellerle zenginleştirilmiş ve farklılık göstermiştir. Türkler İslamiyet öncesinden itibaren kutsal mekânlara dair törenler -ki o dönemde kutsal kelimesi yerine "ıduk (Ergin, 1970, s. 9)" kelimesi kullanılmaktadır- düzenlemişlerdir. Aslında bunun altında ölüm ile acundan göçen kişiyi daima anarak görünür kılmak, onu ölümsüzleştirmek düşüncesinin yattığını söylemek mümkündür. Kutsal kelimesi Güncel Türkçe Sözlükte "Güçlü bir dinî saygı uyandıran veya uyandırması gereken, kutsi, mukaddes. Bozulmaması, dokunulmaması, karşı çıkılmaması gereken, üstüne titrenilen. Tanrı'ya adanmış olan, tanrısal olan." açıklamalarıyla yer almaktadır (Güncel Türkçe Sözlük, 2023). Bu kutsiyet İslamiyet öncesi dönemde tüm Türk dünyasında olduğu gibi Kazak coğrafyasında da çeşitli kültürler etrafında oluşturulan ritüellerle yaşatılmıştır. Bugün dahi atalar kültürünün, tabiat kültürünün yansımaları görülmektedir.

Atalar kültürü; Türkistan coğrafyasında yaşayan Türkler arasında kurban kesme, eşyalarla gömme, arda kalan eşyalara kutsiyet atfetme şekillerinde yaşatılmıştır. Türkistan coğrafyasında yapılan kurgan kazılarında bulunan eşyalar, ölüm ile birlikte yeni bir âlemde hayatın devam ettiği inancına dair izler sunmaktadır. Bununla birlikte kurganların şekli, boyutu ölen kişi hakkında çok önemli bilgiler vermektedir (Belli, 2002, s. 927). Sosyal statüye dair ipuçları sunan bu ve benzeri mezarlar, ölen kişiden gelebilecek her türlü yansımanın varlığına inanıldığıının da göstergesidir. Abdurrahman Güzel (2009, s. 110); Türklerdeki atalar kültürünü hem korku hem de minnetle karışık bir saygıya bağlamakta, geride kalanların ölen atalarından kendilerine miras olarak hem iyilik hem de kötülük kalabileceğine inandıklarını düşünmektedir. Bunun bir sonucu olarak ata ruhlarının bulunduğu inanan tabiat unsurlarına dua etme; o unsurlar vasıtasıyla ataların ruhlarına ulaşma gayesi İslamiyet sonrasında da dede, ata, baba vb. kişiler vasıtasıyla biçim değiştirerek devam etmiştir. Bu kişilerin kutsiyetleri etrafında inşa edilen türbeler de günümüzdeki kutsal ziyaretgâhlardır. Her ne kadar İslamiyet'te yaşayanların ölen atalarının laneti veya lütfuyla cezalandırılacağı veya

mükafatlandırılacağı düşüncesi yer almasa da atalara saygı emredilmiştir. Türkistan coğrafyasında 10. yüzyıldan itibaren mezar yapıları ve anıt mezarların yapılmaya başlandığı görülmektedir. Kazakistan'daki 11-12. yüzyıl olarak tarihlendirilen Ayşe Bibi Türbesi bu illerden biridir (Çeşmeli, 2007, s. 134).

Kazakistan coğrafyası özellikle de Türkistan eyaleti, kutsallık atfedilebilecek mekânlar açısından oldukça zengin bir malzemeye sahiptir. Türk dünyasındaki İslamiyet öncesine ait ölümle ilgili inanç ve geleneklerin İslamiyet ile bütünleşerek özellikle Kazakistan'ın güneyinde Türkistan eyaleti ve çevresinde uygulanmaya devam ettiğini söylemek mümkündür.

Türk İnanç Sisteminde Boynuz

Dünya üzerindeki inanç sistemlerinin birçoğunda benzer sembol ve ritüellerin olduğu bilinen bir gerçektir. Türk inanç sisteminde bu sembollerden biri olan boynuzdan bahsetmeden önce genel olarak insanlık tarihi boyunca boynuz sembolünün nasıl kullanıldığı üzerine kısaca değinmenin yerinde olacağı kanaatindeyiz.

Neolitik Dönem'de Anadolu coğrafyasının en önemli yerleşim yerlerinden biri olan Çatalhöyük'te gerçekleştirilen kazılar sonucunda ortaya çıkarılan arkeolojik kalıntılarda sütunlarına gerçek boynuzların takılı olduğu tapınak ve mezarlara rastlanılmıştır. Bu boynuzların avlanan hayvanlara ait olduğu, korunma ve kötülüklerin defî için kullanıldığı düşünülmüştür (Mellaart, 1965, s. 97). Yine "Anadolu'da Zeugma kentinde bir mozaik, Fırat Nehri Kralı Akheloos'u tasvir eder. Buna göre Akheloos'un başı yemişler ve meyveler saçan bereket boynuzuyla birlikte betimlenmiştir. Mozaikte Akheloos'un saçında çiçekler, alınının üstünde çift bereket boynuzu vardır" (Şenesen, 2011, s. 216). "Hsiao Ta-Heng'e göre Moğollarda, av hayvanını öldürenler postunu, toynaklarını ve boynuzlarını alırken avın eti paylaşılır" (Baldick, 2011, s. 128). Kore'de geyik, altın boynuzlu ak geyik mitolojik bir sembol olarak kaya ve mezar resimlerinde kullanılmıştır. Şilla Devleti'nin simgesi taçta da kutsallık simgesi olarak geyik boynuzu bulunmaktadır (Kim, 2004, s. 48-49). Ayrıca Mısır, Yunan ve Roma, Bizans, Avrupa mitolojilerinde ve erken dönem İslam sanatında boynuz; bereketle ilişkilendirilen bir sembol olmuştur (Altier, 2018, s. 22).

Türk dünyasında gerek Anadolu'da gerekse Türkistan coğrafyasında bolluk, bereket ve nazar için kurbanda kesilmiş keçi, koç, boğa boynuzları kurutulmuş evin kapısına asılmaktadır (Şenesen, 2011, s. 221). Ayrıca geyik boynuzu da Türk kültüründe nazarlık olarak yani kötü enerjileri uzaklaştırdığına inanılarak kullanılmaktadır (Akalin, 1993, s. 247). 18. yüzyılda Sibiry'a'da Tunguzca konuşanlar ve onların şamanlarının geyik boynuzu takarak kedi, köpek gibi hayvanları taklit ettikleri gezginler tarafından aktarılmıştır (Baldick, 2011, s. 21). Hun mitolojisinde koca boynuzlu balık, Oğuz Kağan Destanı'nda tek boynuzlu at, Altay şamanlarının davullarına taktıkları boynuzlar, Buryat şamanlarının demir boynuzlu başlıkları hatta 13. yüzyıl sonlarında adı geçen Barak Baba ve müritlerinin iki tarafına boynuz takılmış keçe külâhları² basit bir tesadüf olmamalıdır. Peki bu boynuzların kullanılma amaçları nedir?

² "Kökten tıraş edilmiş sakalları, gür bıyıkları vardı. İki yanına boynuz takılmış, keçeden külâh giymişlerdi. Boyunlarında öküzün aşık kemikleri, kınalı yüzler, ucu eğri değnekler ve çingiraklar asılıydı. Dış görünüşleri çok çirkin ve korkunçtu. Davullar ve diğer çalgılardan meydana gelen bir mızıka takımları vardı. Birlikte söyledikleri marş, çingirak, kuru kemik ve değnek sesleriyle karışık bu müziğin sesleri o kadar korkunç bir gürlüğe çıkarıyordu ki, Suriye halkı, bizzat Şeytanın bu şarkılara katıldığını iddia ediyordu. Bir gün Barak Baba'ya niçin böyle değişik kılıkla gezdiği soruldu. O da 'Fakirlere alay konusu olmak istedim' diye cevap verdi." (Köprülü, 1996, s. 3).

Şamanlar; başlığına taktıkları boynuz vasıtasıyla hayvanlarla, ruh atasıyla ruhsal iletişime geçmeye çalışmışlardır (Bozdemir, 2019, s. 89). Tüm kullanımlara bakıldığında boynuzların kullanımında ortak noktalardan biri de bu hayvanların faydalı ve verimli olmaları; onları bolluk, bereket sembolü olarak görülmelerini beraberinde getirmiştir (Alp, 2009, s. 51). Öte yandan geyik boynuzları sebebiyle ay ve gökyüzü ile ilişkilendirilen bir figür olarak kullanılmıştır (Alp ve Mutlu, 2021, s. 1018). Türk mitolojisinde ise boynuz kudretin sembolü olarak görülmüştür (Salt, 2010, s. 73).

Geleneksel Türk mimarisinde inanç sitemini yansıtan hayvan sembollerinin kullanılması yaygın bir gelenektir. Kullanılan semboller arasında geyik ve koç boynuzları da bulunmaktadır. Bu durum Türklere bu hayvanların kutsal sayılmaları ve koruyucu atfedilmeleriyle ilgilidir (Büyükçanga, 2009, s. 1231). Altaylarda yapılan kazılarda arkeologların bulduğu seramiklerde kadın ve çocukların koruyucu iyisi olarak kabul edilen Umay Ana'nın üç boynuzlu olarak betimlenmiş olması; boynuz ve kudret, bereket ilişkisini kuvvetlendirmektedir (Küçük, 2013, s. 117). Ayrıca Türk dünyasında kullanılan tamgalarda da koç ve koç boynuzlarına rastlanmaktadır (Gülensoy, 1989, s. 27). Anadolu'da boynuz "bereket, kahramanlık, güç, erkeklik, çiftleşme, doğurganlık, verimlilik, uğur, kısmet, mutluluk, neşe ve uzun ömür"ü simgelemek için kullanılmıştır (Erbek, 2002, s. 30).

Türk dünyasında Umay Ana, Erlik, Jalmauz, Dev, Dağ Ruhü ve tüm mitolojik sembollerin boynuzlu olarak simgelenmesi tanrısallık ve kudret anlamı taşımaktadır (Beydili, 2004, s. 106).

Tüm Türk dünyasında olduğu gibi Türkistan coğrafyasının kadim sakinleri Kazak Türklere eski mezar taşlarında, gelenek ve göreneklerinde de boynuzla dair ritüeller oldukça fazladır. Kazak Türklere kaya mezarlarına oyulmuş koyun, koç sembolleri halkın bundan yaklaşık 3000 yıl önceki hayatı hakkında önemli ipuçları sunmaktadır. Arkeolojik kazılar neticesinde gün yüzüne çıkarılan çiniler üzerindeki koç boynuzu motifleri, Kazakların özellikle koç boynuzuna anlam yüklediklerini göstermektedir. Bununla birlikte mezar başına koç taş yerleştirmek de eski ve kadim bir Türk geleneğidir. "Eski dönemlerde Kazak topraklarının doğu bölgesinde dünyaya gelen erkek çocuğunun göbeğini kestiklerinde kesilen göbek parçasını koçun boynuzuna 'maljandı bolsın' (hayvanları çok olsun) niyetiyle bağlamışlardır" (Kartaeva ve Oralbay, 2020, s. 936). Türk halkları arasında yaratılan efsanelerde kutsal sayılan hayvanlarla doğa arasında bir bağ kurulması yaygındır. Bu bağ koç ile gökyüzü arasında da kurulmuştur (Potanin, 1881, s. 153). Bu bağın altında Kök Tanrı inancının yattığını söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü İslamiyet öncesinde Kök Tanrı inancını yaşayan Türklere koyun ve koçtan kurbanlar sunmuşlardır. Bu gelenek bugün İslamiyet'i kabul etmiş Türklere tarafından da yeni inanç sisteminin bir gereği olarak yerine getirilmektedir.

Sonuç

Bu çalışmaya kaynaklık eden Yusuf Ata Türbesi'ndeki tüm sandukaların (sekiz adet) üzerinde birer tek koç boynuzu bulunmaktadır.

Fotoğraf 3. Yusuf Ata Türbesi'nin içeriden görünümü.

Sahada görüştüğümüz köy halkı da türbedar da bu boynuzların koyuluş amacını bilmemektedirler. Türk inanç sisteminin tarihî süreci incelendiğinde koç boynuzlarının çeşitli amaçlarla özellikle de nazara karşı, bereket ve bolluk için kurutulmuş kapılara asıldıkları yaygın bir kullanım olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat kendisine evliyalık bahşedilmiş bir zatın nazardan korunmak istenmesi pek olası görünmemekle birlikte bolluk ve berekete de ihtiyacı olması muhtemel değildir. Türkistan coğrafyası tüm Türk dünyası içerisinde belki de Şamanizm'in izlerinin en belirgin takip edilebildiği yerlerden biridir. Sandukaların üzerindeki boynuzların konuluş amacının da kurban edilen koçların boynuzları vasıtasıyla öldükten sonra devam eden hayatında ilgili zatın veya zatların Yaradan ile bağ kurmalarını sağlamak olduğu kanaatindeyiz. Elbette ki boynuzların tüm mezarlıklarda değil de sadece türbelerde karşımıza çıkmasının türbede yatan zatın kudretini de yansıttığı bir gerçektir.

Fotoğraf 4. Yusuf Ata Türbesi'nin içeriden görünümü.

Çalışmanın ikinci sorunsalı ise bu geleneğin bilinen herhangi bir adının olmamasıdır. Bu gelenek için hem tüm Türk dünyasında hem de Kazakistan coğrafyasında anlaşılır olacağını düşündüğümüz “ıdık münüz” adlandırmasını önermekteyiz.

Kaşgarlı Mahmud Divanü Lugati't Türk'te “ıduq” kelimesini “Kutsanmış (mübarek) herhangi bir şey, serbest bırakılmış herhangi bir hayvan” olarak “münüz” kelimesini ise “Her türlü hayvan boynuzu” şeklinde açıklamıştır (Kaşgarlı, 1998, C. 1-2). Bu açıklamalardan hareketle “ıduq” kelimesinin gerek İslamiyet öncesi gerekse İslamiyet sonrası dönemde kurban etmenin önemini hem törensel hem de mitolojik olarak simgeleyebileceği görülmektedir. Bilinmezi bilinir kılarak nesiller arası aktarımı kolaylaştıran ad verme geleneğine “ıdık münüz” tabiriyle bir adlandırma önerisi de tarafımızca sunulmuştur.

Fotoğraf 5. Yusuf Ata Türbesi'nin içeriden görünümü.

Kaynakça

- Akalın, Ş. H. (1993). Üzerlik. *II. Uluslararası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu*, 20-22 Kasım 1991, Çukurova Üniversitesi, Adana: Çukurova Üniversitesi Basımevi, 247-260.
- Akgün, E. (2008). *Türk Dünyasında Din ve Gelenek Üzerine*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Alp, K. Ö. & Mutlu, S. (2021). Şaman Sembollerinin İşlev ve Anlam Kodları. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 14(35), 1008-1028.
- Alp, K.Ö. (2009). *Orta Asya'dan Anadolu'ya Kültürel Sembollere Giriş*. Ankara: Eflatun.
- Altier, S. (2018). Bir Motifin Peşinden: Osmanlı Sanatında "Bereket Boynuzu". *History Studies*, 10(7), 21-57.
- Argynbayev, Y. (2022). *Güney Kazakistan'da Atalar Kültü*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi.
- Baldick, J. (2011). *Hayvan ve Şaman: Orta Asya'nın Antik Dinleri* (Çev. Nevin Şahin). İstanbul: hil Yayın.

- Belli, O. (2002). *Eskiçağ ve Orta Çağ'da Türklerde Kurgan Yapma Geleneği, Türkler*. C. III. Ankara: YTY.
- Beydili, C. (2004). *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlüğü*. (Çev. Eren Ercan). Ankara: Yurt Kitap Yayınları.
- Bozdemir, O. (2019). *Orta Asya Şaman Ritüelleri Sembol ve Objelerinin Seramik Formlarda Yorumu*. Sanatta Yeterlik Sanat Çalışması Raporu. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Büyükçanga, M. (2009). Türk Mimarisinde Sekiz Köşeli Yıldız Motifleri. 6. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi, Kırgızistan: 1230-1234.
- Çeşmeli, İ. (2007). *Orta Asya ve Karahanlı Dönemi Mimarisi*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat.
- Dastanov, O. (1993). *Kutsal Topraklar Hakkındaki Gerçekler*. Almatı.
- Erbek, M. (2002). *Çatalhöyük'ten Günümüze Anadolu Motifleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ergin, M. (1970). *Orhun Abideleri*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Gülensoy, T. (1989). *Orhun'dan Anadolu'ya Türk Damgaları*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Güncel Türkçe Sözlük. (2023). Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/>, [Erişim tarihi: 02.02.2023].
- Güzel, A. (2009). *Dini Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayıncılık.
- Kartaeva, T. & Oralbay, Y. (2020). Geleneksel Kazak Kültüründeki Koç Kültüyle İlgili Etnoarkeolojik İncelemeler. *Bellekten*, 84(301), 907-958.
- Kaşgarlı M. (1998). *Divanü Lugat-it-Türk Tercümesi*. C. 2. Ankara.
- Kaşgarlı M. (1998). *Divanü Lugat-it-Türk Tercümesi*. C. 3. Ankara.
- Kaşgarlı M. (1998). *Divanü Lugat-it-Türk Tercümesi*. C. 1. Ankara.
- Kim, H. (2004). Baraba Türklerinin Jestey Mönkö Masalındaki Mitolojik Motifler Üzerine. *Bilig*, 28, 43-57.
- Köprülüzade, M. F. (1996). Türk-Moğol Şamanizminin Tasavvufî İslâm Tarikatları Üzerindeki Tesiri (Çev. Tamir, F.), *Bilig*, 1, s. 1-8.
- Küçük, M. A. (2013). Geleneksel Türk Dini'ndeki 'Ana/Dışıl Ruhlar'a Mitolojik Açından Bakış. *İğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1, 105-134.
- Mellaart, J. (1965). *Earliest Civilisations of the Near East Thames and Hudson*. London.
- Potanin, G. (1881). *Ocherki Severo-Zapadnoj Mongolii, Vyp II. Materialy etnograficheskie*. Sankt-Peterburg.
- Salt, A. (2010). *Semboller*. İstanbul: Ruh ve Madde Yayınları.
- Şahin, İ. (2015). Türkiye Yeradbiliminde Leksik-Semantik Sınıflandırma Meselesi. *Avrasya Terim Dergisi*, 3(1), 10 – 21.
- Şenesen, R. O. (2011). Türk Halk Kültüründe Bolluk ve Bereketle İlgili İnanç ve Uygulamalarda Eski Türk Kültürü İzleri. *Folklor/Edebiyat*, 17(66), 209-228.
- Tajiyev, K. (2011). *Kazınalı Ontüstik*. C. 22, 2. Kitap. Almatı: "Nurlu Alem" Baspası.